

BEZ TRENUTKA U KOJEM PRISTAJEŠ NA KRAJNI RIZIK IZLOŽENOSTI NEMA DOBROG KAZALIŠTA

Razgovor s Anicom Tomić i Jelenom Kovačić vodio Matko Botić

“Daj nam dovoljno vremena da promislimo o pitanjima, ne želimo ti odgovarati na brzinu.”

Anica Tomić i Jelena Kovačić svakom segmentu svog rada pristupaju maksimalno ozbiljno. Redateljsko-dramaturški tandem iza kojeg stoje neki od najupečatljivijih izdanaka novog hrvatskog teatra u posljednjih desetak godina, poziv na ovaj razgovor prihvatio je uz neizbježnu napomenu: “Daj nam dovoljno vremena da promislimo o pitanjima, ne želimo ti odgovarati na brzinu.” Upravo ta ozbiljnost i pomalo štreberski pristup poslu koji ne trpi *linije manjeg otpora* očuvao ih je od ijedne ozbiljnije greške u koracima u dosadašnjoj karijeri. U kulturi u kojoj se umjetnički prvaci često zamišljaju kao vječno intoksicirani nonšalantni boemi s nakrivljenim borsalinom, a nedosljednost i manjak odgovornosti se prečesto opravdavaju artistskim slobodama, te dvije mlade žene svoj opus u teatru grade odgovorno i studiozno, bez ustupaka krupnom kapitalu i sitnom politikanstvu, bez gramzive hiperprodukcije, sa stalnom sviješću o zakruženosti vlastite kazališne estetike. Pritom njihove predstave nisu zbog te ozbiljnosti lišene duha i ludičkog naboja, upravo suprotno – dječje zaigran pogled širom otvorenih očiju njihova je glavna karakteristika i najjače oružje. Anica i Jelena, obje očigledno u isto vrijeme i *femine ludens* i stroge kroničarke vremena u kojem žive, možda nisu tipične predstavnice domaće kulturne scene, ali njihovi radovi, od mladenačkih alter-

nativnih početaka i &td-ovskih uspješnica do prošlogodišnje *Lede* u ZeKaeMu, uvjerljivo svjedoče o društvu iz kojeg crpe inspiraciju i vremenu s kojim pokušavaju polemizirati. Upravo je spomenuta *Leda* zaslužila gotovo sve bitne nagrade na ovogodišnjim Marulićevim danima, pa je ta, za dvojac Tomić – Kovačić pomalo netipična produkcija i neposredni povod ovom razgovoru. *Krležina komedija jedne karnevalske noći* koju su postavili u koprodukciji teatarata iz Zagreba, Cetinja i Kotora, naime, prva je njihova pročitana klasična drama za koju nema potrebe napisati opasku *po motivima*. Prvo pitanje stoga se nameće samo po sebi – je li se proces nastanka te predstave razlikovao od dosadašnjih radova, baš zbog toga što ih je umjesto otvorenog tekstualnog potencijala na prvoj probi čekao čvrst i cjelovit dramski okvir?

ANICA TOMIĆ: Naš je dijalog s klasičnom literaturom zapravo započeo prilično davno. Dogodilo se to već na Filozofskom fakultetu. Neki od performansa koje smo tada radile bili su inspirirani klasičnim tekstovima, čak je i veći naših autorskih projekata u bližoj ili daljnjoj asocijaciji čuvala svoje klasične sugovornike. Forma tog dijaloga u pravilu se iz procesa u proces mjenjala, ali klasična nam je literatura gotovo uvijek bila svojevrsni misaoni kontekst, čak i onda kada ju je bilo nemoguće iščitati na sceni.

Te dvije mlade žene svoj opus u teatru grade odgovorno i studiozno, bez ustupaka krupnom kapitalu i sitnom politikanstvu, bez gramzive hiperprodukcije, sa stalnom sviješću o zakruženosti vlastite kazališne estetike.

JELENA KOVAČIĆ: *Krležina Leda* bila je prijedlog ravnateljice Kraljevskog pozorišta Zetski dom iz Cetinja Lidije Dedović, a prijedlog da je radimo nas dvije stigao je od Dubravke Vrgoč, ravnateljice ZKM-a. U trenutku kada smo na njoj počele raditi našle smo se zaista u jednoj novoj situaciji, koja je samim time bila izazovna. Dočekaao nas je, kao što si sam rekao, čvrst i cjelovit dramski okvir, pri čemu je naša odluka odmah na početku bila da ga ne želimo dekonstruirati. To je bilo istovremeno olakšavajuće i otežavajuće, jer je u naš, već na neki način uspostavljen sustav, ušao sasvim novi i na početku procesa gotovo stran materijal. Bilo nam je važno da i ova predstava nastavlja našu misao započetu i razrađenu u našim prethodnim predstavama, da bude socijalno angažirana i da govori o vremenu i sustavu u kojem živimo.

ANICA TOMIĆ: U dubinskoj analizi cijele trilogije ona je možda najzavodljiviji komad, ne bez razloga nazvana *Leda* (ona koju je Zeus zaveo u liku labuda). Njena zavodljivost kreće se u nekoliko smjerova. Na prvi pogled melodramatski peterokut, ljubavna igra koja se zrcali, uparuje, premožava, laže i bavi preljubima, s druge je, pak, strane dubinski skening dominantno manipulativnog sustava koji se u ovo naše vrijeme upisuje u preizraženoj tjelesnosti, seksualnosti, eksploataciji tijela, perverzijama, a sve to kako bi na prvoj *medijjskoj razini* prekrrio dubinski perverzni mehanizam jednog duhom osiromašenog, besprostornog i bespredmetnog života koji nas snalazi u vremenu u kojem živimo. *Krležina* retorika, silina sadržaja, na prvu prikrijuju sve ono što on mudro ispisuje kroz mjesta tišine likova i njihovih odnosa, a to je stravičnost

Anica Tomić i Jelena Kovačić

vremena u kojem živimo. Nasilje se danas transponiralo u sve; ono je postalo suptilni i neprimjetni mehanizam koji nas polako ustrašuje i guši, a likovi *Lede* predstavnici su tog novog, obespravljenog, bezduhovnog vremena.

JELENA KOVAČIĆ: Iako je došlo do bitnih kraćenja teksta, držale smo se Krležine dramaturgije i niti u jednom trenutku nismo htjele odustati od njegove rečenice. Strukturalni pomaci koje smo radile vrlo su mali i zapravo ih je moguće pronaći jedino u detalju. Nije nas zanimalo da Krležin tekst dekonstruiramo, već da mu pronađemo novi kontekst, odnosno da ga postavljamo kao da je pisan danas. Svaka prilagodba proizašla je upravo iz činjenice da Krležu postavljamo 2012. godine, da ga postavljamo u jednom tranzicijskom kontekstu. U tom smislu najprije smo sebi trebale odgovoriti koji su to ljudi danas i koju oni to igru igraju. Tekstovi koje čitamo za nas postaju važni i aktualni u onom trenutku u kojem ih prepoznajemo kao simptome naše suvremenosti, kao točne detektore vremena u kojem trenutno živimo. Kada smo pronašle naš osobni ključ kroz koji želimo postaviti Krležinu *Ledu*, svaka njegova rečenica za nas je postala suvremena.

ANICA TOMIĆ: Za nas u kazališnom smislu *Ledina* tranzicija počinje u onom trenutku kada počinje prepoznavanje, u mjeri u kojoj svi likovi znaju sve o sebi i drugom, i to kroz konstantnu prisutnost na sceni, inzistiranje na gledanju. Tako postavljena ona otvara i gledanje onog drugog, preko prave i fiktivne granice. Jer, ako se likovi zagledaju dovoljno dugo i jako u onog iza crte, shvaćaju da ne mogu izdržati pogled izdaje, te spuštajući pogled upućuju ga na trećeg – kako se ne bi morali baviti sobom. Tako *Leda* metaforički i šire gledano postaje tranzicijska drama prebacivanja odgovornosti na kapital kao spasitelja koji dolazi s fondacijama, nasilnim bogaćenjem i perverzijom koju on nosi, ali ona je i brutalna u tome što postoji i duhovna tranzicija prostora, koju pak ovi naši post-ratni prostori do kraja nisu nikada doživjeli – a u kojem su se novi slojevi stvorili munjevito.

Radite kao dramaturško-redateljski tandem već dugi niz godina, rijetko kad se može vidjeti jedno ime bez drugog u programskim knjižicama... Koje su specifičnosti vašeg sistema stvaranja, od početne ideje do realizacije? Što vam, u rijetkim trenucima kad radite jedna bez druge, najviše nedostaje?

Naša razmišljanja o kazalištu i naši interesi u kazalištu nisu identični, ali se sastaju u onoj mjeri u kojoj je potrebno da vlastite silnice odvedemo u istom smjeru. U tom smislu naš rad uvijek posjeduje dvije temeljne faze. Onu prije i onu nakon ulaska u kazališnu dvoranu. Ne vjerujemo u konačna rješenja na papiru.

JELENA KOVAČIĆ: Nas dvije radimo zajedno od 1998. godine, dakle od trenutka kada smo se upoznale. Tada još nismo bile redateljsko-dramaturški tandem, niti smo to planirale postati. Anica je imala kazališnu skupinu Theatre des femmes, ja sam u njoj bila jedna od izvođačica, obje smo bile studentice komparativne književnosti,

M. Krleža, *Leda*, redateljica Anica Tomić

Srdan Grahovac i Nataša Dorčić

performanse smo izvodile po različitim alternativnim prostorima, događanjima, festivalima, bile smo dio onoga što se danas naziva *alternativa devedesetih*. To je razdoblje, kako se iz današnje perspektive čini, presudno za način na koji danas radimo, jer se u tom razdoblju polagano i gotovo neprimjetno počeo formirati naš redateljsko-dramaturški odnos. U trenutku kada smo obje 2002. upisale Akademiju dramske umjetnosti našim smo fokusima dale vrlo konkretne nazive. U svakom procesu zadržavamo oba pogleda, Anica redateljski, ja dramaturški. Interesi su nam u tom smislu prilično jasni i definirani.

ANICA TOMIĆ: Ti različiti fokusi osiguravaju nam umnoženu perspektivu, dvostruku provjeru svega što se formira na sceni, dva različita pogleda koja se neprestano nado-

Nije nas zanimalo da Krležin tekst dekonstruiramo, već da mu pronađemo novi kontekst, odnosno da ga postavljamo kao da je pisan danas.

punjuju, utječu jedan na drugog i pod tim utjecajem mijenjaju. I tu se zaista ne radi o nekoj isforsiranoj podjeli, već o jednom neprestanom redateljsko-dramaturškom, ali prije svega ljudskom dijalogu koji kao svoju posljednicu ima određenu predstavu, odnosno opredmećenu misao.

JELENA KOVAČIĆ: Način na koji danas funkcioniramo rezultat je petnaestogodišnjeg rada i druženja. Oduvijek nam je, osim onog profesionalnog momenta u kojem jedna

Kazalište je prostor koji nam otvara jednu prilično privilegiranu poziciju da progovorimo o onome što se oko nas urušava, iskrivljuje, što nas ugrožava, boli, što prepoznajemo kao nepravdu.

nastupa kao redateljica a druga kao dramaturginja, izuzetno važan bio i onaj trenutak u kojem se prepoznajemo kao ljudi, u kojem je odluka da o nečemu progovorimo zajednička. Naša razmišljanja o kazalištu i naši interesi u kazalištu nisu identični, ali se sastaju u onoj mjeri u kojoj je potrebno da vlastite silnice odvedemo u istom smjeru.

ANICA TOMIĆ: Stvaranje – kreacija samo po sebi ne poznaje sustav, to ne znači da se događa stihijski, već da kumuliranje onoga što u konačnici otkrijemo gledateljevu pogledu nastaje u odnosu na temu kojom se bavimo, na glumce s kojima radimo ili pak suradnike koji donose neke svoje specifične momente. Istovremeno, u našoj smo metodi pristupa materijalu, tekstu, a posebice izvođaču vrlo sistematične, no i parametri te metode se mijenjaju u odnosu na prakse kojima se bavimo u određenom momentu, ali i kao posljedica našeg osobnog rasta, razvoja i spoznajnog iskustva koje stječemo baveći se kazalištem.

Trenutku u kojem u proces uvodimo druge prethodi višemjesečni rad u kojem se kroz razgovore, promišljanja, ispisivanja, premještanja i izmještanja definiraju temeljni sadržajni i formalni problemi kojima se želimo baviti, dakle u kojem strukturiramo ideje i dajemo im njihov inicijalni oblik, te željeno značenje. Unutar toga pokušavamo pronaći *idealni* oblik supostojanja forme i sadržaja. Kao posljedica toga događaju se ulasci u dramsko, postdramsko, autoreferencijalno, dokument i još mnogo toga.

JELENA KOVAČIĆ: Uvijek pokušavamo napraviti predstavu koja je svjesna trenutka u kojem nastaje, svjesna onoga što je prije nje nastalo ili pak onoga što trenutno oko nje nastaje. Istovremeno, uvijek smo maksimalno svjesne da je jezik kojim se bavimo kazališni, crpimo njegove mogućnosti, koristimo ono na čemu kazalište počiva – glumačko

T. Bernhard, *Imitatori glasova*, Teatar &TD

tijelo koje supostoji s onim gledateljstvom u neprestanom pokušaju da mu se približi. Glumac je uvijek prvo i zadnje mjesto kroz koje se iskušavaju naše, a zatim i njegove ideje. U tom smislu naš rad uvijek posjeduje dvije temeljne faze. Onu prije i onu nakon ulaska u kazališnu dvoranu. Ne vjerujemo u konačna rješenja na papiru.

ANICA TOMIĆ: Kazalište je organizam koji inzistira na strukturi i ne voli proizvoljnost, ali se istovremeno hrani iz nepredvidljivosti slučaja. Ljepota svakog procesa sadržana je upravo u tom sudaru, a predstava tada postaje posljedica trenutka u kojem smo donijeli odluku da ćemo

imati povjerenja jedni u druge čak i onda kada se sve čini neizvjesno.

Vaš dosadašnji opus može se grubo podijeliti u dvije skupine: autorske projekte s originalnim izvedbenim tekstom i potentne sudare s visokom literaturom (Kristof/Bernhard/Williams...). Radite li ikakvu razliku između tih dvaju korpusa? Kako uopće odabirete teme i predloške vaših predstava?

ANICA TOMIĆ: Svaka naša predstava na neki način nastavlja misao započetu u onoj prethodnoj, odnosno svaka nova predstava je pokušaj produbljivanja, detaljnijeg analitičkog sagledavanja, praćenje nekih novih rukavaca, jer nam upravo zajednički rad osigurava svojevrsni misaoni kontinuitet. U tom smislu teme i predloške biramo iz onoga što svakodnevno živimo, problemi o kojima progovaramo tijesno su povezani s onime što susrećemo oko nas, jer u svakom trenutku ono javno, političko postaje privatno, intimno i obrnuto. Kada govorimo o nekom našem opusu, a to uvijek podrazumijeva pogled usmjeren u natrag, razni nam se da je začetak naše osnovne misli nalazi u različitoj Theatrea des femmes. Tada se razvio neki osnovni stav koji bi se mogao sažeti u sintagmi temeljnog povjerenja u ljude, ali nepovjerenja u vladajuće ideologije koje nam se bespogovorno nameću kao istine.

JELENA KOVAČIĆ: Odluka da svijet oko sebe gledamo širom otvorenih očiju u naš je kazališni sustav prizvala različite sugovornike. Početak našeg profesionalnog rada obilježio je Bernhard i njegova zbirka pripovjedaka *Imitator glasova*. Bernhard nam je dao glas i ohrabrio nas da prekinemo vlastitu šutnju o tranzicijskoj poslijeratnoj stvarnosti. Imitatori su se bavili tzv. *zonom brisanog pamćenja* koja u trenutku svog puknuća počinje producirati niz zaboravljenih, obespravljenih, izranjavanih glasova. Drugi dio ratne trilogije uvukao nas je u dijalog s Agotom Kristof. U *Kučkinim sinovima* glumačka su tijela ispisivala vlastite rečenice kroz iscrpljivanje tijela, a rat se ukazao kao ideološko naslijeđe koje priznaje jedino poništenje pojedinca. U trećem dijelu trilogije odlučile smo pisati autorski tekst, ali i dalje smo ostale u aktivnom dijalogu s literaturom. Brechtova proza i Barthesova *Svijetla komora* bile su neke od knjiga koje smo tada intenzivno čitale i koje su nam pomagale da usmjerimo svoju misao.

ANICA TOMIĆ: U tom je smislu za nas svaka predstava na neki način autorski projekt jer u svaku upisujemo i kroz nju ispisujemo sebe. Kazalište ne gradimo kroz rečenicu već kroz sustav znakova koji producira samo sebi svojstven jezik, proizvodi sasvim specifičnu kazališnu zbilju čije su mogućnosti neiscrpane.

Vaš opus od samih početaka izrazito je političan, gotovo svaka vaša predstava ukazuje na neko društveno problemsko žarište. Jeste li zadovoljne s odcjcima koje ti radovi izazivaju? Uspijeva li kazalište dignuti prašinu, potaknuti ozbiljniju javnu raspravu o temama koje obrađuje?

ANICA TOMIĆ: Kazalište je za nas prostor posvećenosti, eksperimenta, potrage. Ono je nastavak ili pak početak onoga što živimo izvan njegovih dvorana. Mjesto otpora sustavu, navikama i očekivanjima. Ispisujući vlastiti jezik u njemu tražimo onog drugog koji će imati dovoljno hrabrosti i otvorenosti za prepoznavanje, empatiju, za katarzu. Istovremeno, kazalište je prostor koji nam otvara jednu prilično privilegiranu poziciju da progovorimo o onome što se oko nas urušava, iskrivljuje, što nas ugrožava, boli, što prepoznajemo kao nepravdu. I ta njegova odlika, da je prostor javnog djelovanja, obavezuje nas na odgovornost, a kako Gavella kaže, "odgovornost zahtijeva da se na kocku stavi cijelog sebe." Bez tog trenutka u kojem pristaješ na krajnji rizik izloženosti nema dobrog kazališta. I tu ne govorimo samo o poziciji autora, već i o poziciji gledatelja, jer odgovornost je i na onome koji gleda te koji donosi odluku o tome što će s onim što vidi napraviti.

JELENA KOVAČIĆ: Možda se upravo u tom trenutku međusobnog gledanja u kojem pogled ne skreće u stranu već inzistira na usmjerenosti i otvorenosti skrivajući političnost kazališta. Već je taj pogled replika koja konstatira, ali istovremeno i propituje, postaje klica djelovanja. Angažman koji očekujemo od gledatelja ili suradnika, očekujemo i od sebe, jer zaista vjerujemo da kazalište posjeduje jednu vrlo specifičnu moć. Ono je mjesto *realnog okupljanja*, u njemu se događa gotovo opipljivo presijecanje ili riječima Lehmannna: "Kazalište znači: dio života koji akteri i gledaoci zajedno provode i zajedno troše u zajednički udisanom zraku onog prostora u kojem se odvijaju igrane kazališta i gledanje. Emisija i recepcija znakova i signala

Kučkini sinovi, po motivima A. Kristof, r. A. Tomić, Teatar &TD

A. Tomić, J. Kovačić, *Oprostite, mogu li vam ispričati?*, r. A. Tomić, Zagrebačko kazalište mladih

Teme i predloške biramo iz onoga što svakodnevno živimo, problemi o kojima progovaramo tijesno su povezani s onime što susrećemo oko nas, jer u svakom trenutku ono javno, političko postaje privatno, intimno i obrnuto.

dogadaju se istodobno." Ta istodobnost, to vrijeme i prostor koji postaju zajednički najveći su kazališni kapital.

ANICA TOMIĆ: Iz tog razloga smatramo da je kazalište možda zadnje mjesto u kojem se čovjek može početi učiti strpljivosti i to kroz najjednostavniju radnju da sjedne, zatvori oči i samo pokuša, pokuša čuti ono što onaj drugi tamo negdje na sceni govori.

Vaša predstava *Ovo bi mogla biti moja ulica* u Zagrebačkom kazalištu mladih igra se često, nerijetko uz aktivno sudjelovanje mlade publike nakon izvedbe. Kakva su vaša iskustva iz tih razgovora s tinejdžerima, dobnom skupinom koja na temu maloljetničkog nasilja sigurno ima što reći?

JELENA KOVAČIĆ: Razgovori s publikom nakon predstave pokazali su da mladi ljudi žude za vlastitim prostorom govorenja, da se njihove frustracije rađaju iz činjenice da ih se ne pita i ne sluša. Naše se društvo uvijek spremno zaklinje na svoju mladost, ali već sam školski sustav ukazuje na to da se tu istu mladost pretvara u poslušne figure koje će taj isti školski sustav radije podučavati šutnji nego revoluciji. U društvu koje je potpuno usmjereno na sebe, koje je zaokupljeno vlastitim opstankom kao jedinim smislom življenja, šutnja postaje poželjni modus. Unutar

takve opsesije sobom lako se zaboravlja na drugog, a još lakše na njegovu bol. Mladi su toga svjesni i ne žele na to pristati. Sjećam se jednog komentara koji nas je prilično potresao. Jedna je djevojka napisala: "Ja sam prijateljica napadača. Zašto nas nitko nije naučio ljubavi?"

ANICA TOMIĆ: Razgovori s publikom od samog su početka bili zamišljeni kao sastavni dio projekta. Vode ih dramski pedagozi ZKM-a u suradnji s psiholozima. Strukturirani su na taj način da svaka osoba u publici dobije priliku da pismeno ili usmeno progovori o onome što je gledala, o problemu nasilja, o sebi, dakle da se svakoj osobi barem na trenutak otvori njen vlastiti prostor djelovanja, jer upravo su građanske šutnje nužno vezane uz onaj nedostatak ljudskosti koji se, nažalost, u raznim modelima te manjim ili većim oblicima ponavlja na ovim prostorima. Ti su raz-

govori te građanske šutnje nastojali prekinuti. Događalo se da u publici istovremeno sjede i žrtve i počinitelji nasilja. Mladi vrlo emotivno reagiraju na predstavu, prepoznaju je kao njihovu generacijsku priču. S *Ulicom* se pokazalo da kazalište zaista ima moć da utječe, da sudjeluje u promjeni.

Obje ste, kao nekad kad je to bio nepohodan uvjet upisa na umjetničke škole, prvo diplomirale na Filozofskom fakultetu, pa tek onda upisale Akademiju. Koliko vam ta obrazovna širina znači u radu u teatru?

ANICA TOMIĆ: Moje kazališno obrazovanje započelo je još u ranom djetinjstvu u Učilištu ZKM, koje je u ono vrijeme ranih devedesetih s pristupom radu, discipliniranjem misli, ali i mnoštvom raznih umjetnika s kojima sam radila postavilo bazu za sve kasnije. A obje institucije (ADU i FF)

na različite su načine služile za preispitivanje, istraživanje, definiranje, ali i ustrajavanje na onome čime se želim ili ne želim baviti u kazalištu.

JELENA KOVAČIĆ: Na mene je Filozofski fakultet snažno utjecao, ali ne mislim pri tom na kazališnu misao, nego na misao općenito. Prije svega zato što sam ga upisala u svojoj osamnaestoj, i što sam tamo odradila onu završnu fazu pretvaranja u odraslu osobu, tamo sam se susretala s onim što nazivamo pozitivnim autoritetom, oni su nas znali podučavati bez nametanja i razmetanja. Akademija je za mene bila svojevrsna specijalizacija. Filozofski je bio odlična podloga za sve ono što smo radili na Dramaturgiji.

Vaša mladenačka teatarska skupina zvala se Theatre des femmes... Ima li činjenica da ste žene, i to mlade žene, ikakvog doticaja s vašim radom danas, i je li ga imala na vašim počecima? Je li hrvatsko kazalište oslobođeno rodnih stereotipa?

ANICA TOMIĆ: Hrvatsko društvo još uvijek nije oslobođeno rodnih predrasuda, u tom smislu ni kazalište nije iznimka. Ljudski rod pati od potrebe za podjelama, razvrstavanjima, etiketiranjima. Ovisno o situaciji, kontekstu, prilikama i potrebama. Rodni stereotipi tek su jedna od tih podjela. Stereotipi su općenito idealno sredstvo pojednostavljiivanja, oni otupljuju i osiromašuju misao te su istovremeno vrlo jasna linija manjeg otpora, jer je netko drugi u tvoje ime već donio neki zaključak, o ženama, muškarcima, vegetarijancima, strancima, homoseksualcima, nije bitno o kome. A na tebi je samo da kimneš glavom i stereotip prihvaćaš kao istinu. No stereotipi su istovremeno i opasni, jer su klica predrasuda, straha, neprihvaćanja drugog koje onda rezultira krajnjom zatvorenosću, agresijom, nasiljem.

JELENA KOVAČIĆ: Osvrnemo li se samo na trenutne pokušaje da se od diskriminacije i očite povrede ljudskih prava nastoji napraviti referendumsko pitanje, i to u dvadeset i prvom stoljeću, u jednoj demokratskoj državi koja se kune u svoju liberalnost, ali istovremeno tvrdi da gay brakovi ugrožavaju hrvatsku tradiciju (čega?!), postaje nam jasno koliko predrasude mogu ugroziti jedno društvo, te koliko je naše europsjstvo zapravo tek parola koju je lako izvikivati, ali je izgleda nije baš tako jednostavno živjeti.

Imate iskustvo rada u velikim kazališnim kućama, ali i u malim, slabo financiranim teatrima i kazališnim skupinama. Općenito uzevši, kakvo je vaše mišljenje o hrvatskom teatru, kazališnom zakonu i raspodjeli financijskih sredstava? Gdje vidite krucijalne probleme, a što smatrate vrijednim isticanja?

JELENA KOVAČIĆ: Ono što je vrijedno isticanja uvijek su pojedinci, autori, producenti, glumci koji bez obzira na uvjete i dalje opstaju i rade svoj posao iskreno, pošteno i bez zadržke. Situacija u kazalištu nije zapravo ništa lošija od situacije u drugim područjima, što ne znači da je dobra, ali u situaciji u kojoj Hrvatska neprestano hoda po rubu nekog konačnog kraha, a pokušava zadržati privid napretka i uspjeha, kazalište je, nažalost, tek jedno od problematičnih mjesta koje posjeduje, opet nažalost, cijeli niz vlastitih problematičnih mjesta.

ANICA TOMIĆ: Raspodjela sredstava svakako je jedno od njih. Novac za kulturu očigledno postoji, ali njegova raspodjela događa se po kriterijima koji nisu dovoljno definirani ni transparentni. To opet povlači za sobom problem evaluacije, dakle nekih mjerljivih kriterija prema kojima bi se odlučivalo kolika sredstva određeno kazalište zaslužuje, a kako toga nema događa se nevjerojatna diskrepancija u raspodjeli novca između institucionalne i nezavisne scene, pri čemu, čini nam se, najviše trpi plesna scena koja postoji gotovo isključivo na entuzijazmu. To, pak, povlači za sobom pitanje koji ljudi donose odluke, koje su njihove kompetencije, u kolikoj se mjeri odluke donose po političkoj podobnosti, osobnim kontaktima, itd. Dakle cijeli niz pitanja koja se neprestano ulančavaju....

Od samih početaka njegujete rad na predstavama za djecu i mlade. Taj dio kazališnog djelovanja često se smatra tek stepenicom koju treba prijeći do velikih pozornica i ozbiljnih tema. Kako vi gledate na taj dio vašeg repertoara?

ANICA TOMIĆ: Naš rad ne dijelimo na onaj za odrasle ili onaj za djecu ili mlade. Pristup je uvijek isti, ali su metode rada i načini izražavanja različiti. Kazalište se radi u odnosu na misao koju nosite u sebi, u odnosu na ideju i filozofiju koju želite prenijeti, a ne u odnosu na dob onoga koji gleda, jer godine su ionako relativne, pa je to razlog zašto naše predstave za djecu gledaju i odrasli. U tom smislu

A. Tomić, J. Kovačić, *Ovo bi mogla biti moja ulica*, r. A. Tomić, Zagrebačko kazalište mladih

svaka nova predstava možda i jest nova stepenica, ali ne prema velikim pozornicama i *ozbiljnim* temama, već prema nekom novom saznanju, osobnom i umjetničkom rastu. Stoga je žalosno što kazalište za djecu često ostaje nekako na margini kazališne proizvodnje, ne prati ga sustavna i ozbiljna kritika, mnogi dječje predstave smatraju tek usputnim i manje važnim radovima koje se odraduje. Kazalište za mlade, pak, još uvijek traži svoje mjesto na hrvatskim kazališnim repertoarima i još uvijek je zapravo stvar iznimke. Tu se događaju neki pomaci i mladu se publiku polako počinje shvaćati ozbiljno, ali govoriti o nekom sustavnom djelovanju bio bi tek naivni optimizam.

Predstava u crnogorskoj koprodukciji, ali i suradnja s bečkim Volkstheaterom od prije par godina logičan je početak puta izvan granica Hrvatske, u regiju i šire.

S Ulicom se pokazalo da kazalište zaista ima moć da utječe, da sudjeluje u promjeni.

Tekstovi koje čitamo za nas postaju važni i aktualni u onom trenutku u kojem ih prepoznajemo kao simptome naše suvremenosti, kao točne detektore vremena u kojem trenutno živimo.

Koji su vam planovi za budućnost, što vas trenutno zaokuplja?

ANICA TOMIĆ: Čeka nas nekoliko novih projekata. Trenutno smo u fazi pripreme. Opet smo u dosluhu s nekim *klasičnim sugovornicima*, no s obzirom da smo još uvijek u početnoj fazi procesa, čini nam se da još uvijek nije vrijeme da o njemu govorimo.